

شناسایی اسناد اطلاعات فنی چاه شماره یک مسجدسلیمان

مربوط به اطلاعات فنی چاه شماره یک مسجدسلیمان، نخستین جفت نفتی خاورمیانه، بازرید کارشناسان موزه‌های نفت از اداره کل حفاری مناطق فنی‌خیز جنوب شناسایی شد. این اسناد که بیش از ۲۰۰ برگ را شامل می‌شود، در پی ماهوریت کارشناسان موزه‌های نفت به شرکت ملی مناطق فنی‌خیز جنوب و برپایه اسنادی واحد آموزش اداره کل حفاری این شرکت، مورد شناسایی قرار گرفت.

این اسناد به زبان انگلیسی است و در جلد خوبی صحافی شده و تولید آن به سال ۱۹۲۵ میلادی (۱۳۰۵ خورشیدی) بازمی‌گردد.

علی سوری، رئیس مرکز اسناد صنعت نفت با تاکید بر اهمیت تاریخی این اسناد می‌گوید: در مورد چاه شماره یک مسجد سلیمان، از لحظه رسیدن به نفت، گزارش‌های مختلفی وجود دارد و اما اسنادی با این حجم که حاوی اطلاعات فنی باشند، برای نخستین بار است که کشف می‌شود.

به گفته وی این اسناد که در نوع خود منحصر به فرد بوده و واجد ارزش تاریخی هستند، در فضای باز و بدون برخورداری از استانداردهای حفاظتی لازم نگهداری می‌شدند. از این رو در معرض آسیب‌های طبیعی قرار داشته و برخی از برگ‌ها، دچار خوردگی و پارگی لب‌ها شده است.

به گفته سوری این سند آرشئولوژی، پس از انتقال به مرکز اسناد نفت، در مخازن ویژه و با دمای ثابت ۱۸ تا ۲۲ درجه سانتی‌گراد، رطوبت کم، نور مناسب، محیط فاقد ریزگرذ، فاقد کبک و مژگون شده و با حفاظت فیزیکی خاص نگهداری خواهند شد. از هر گونه گزند و حادثه احتمالی درمان باشند.

علی الله جانی | استاد و منارک گردآوری شده از مسجدسلیمان مرکز اسناد موزه‌های نفت علاوه بر اسناد مربوط به اکتشاف نفت در خاستگاه نفت ایران، اسنادی از شرکای نفت نفت ایران و انگلیس، یعنی شرکت‌های نفت عراق، کویت و برمه را نیز شامل می‌شود. آرشئولوژی مسجدسلیمان در مرکز اسناد موزه‌های صنعت نفت، از ۱۰۳۸ پرونده تشکیل می‌شود که حدود ۹۵ درصد آنها به زبان انگلیسی و بقیه به زبان فارسی است. تاریخ این اسناد نیز دوره زمانی ۱۹۰۸ میلادی تا اوایل دهه ۱۹۸۰ میلادی را دربرمی‌گیرد.

نمای کلی آرشئولوژی مسجد سلیمان

در مرکز اسناد صنعت نفت ایران، گنجینه‌های متعددی وجود دارد که هر یک از آنها به نام دشمن، تولید و با منشأ، نگهداری آن اسناد شناخته می‌شوند. یکی از مهم‌ترین و مهم‌ترین این گنجینه‌ها، آرشئولوژی مسجدسلیمان است. این اسناد، باقی‌مانده تعداد زیادی از اسناد مربوط به مکاتبات اکتشاف و حفاری مسجدسلیمان است که طی زمان مفقود یا مایحا شده است.

آنچه باقیمانده و پس از راپزینی‌های فراوان، به مرکز اسناد رسیده است، ۱۰۳۸ پرونده است که حدود ۹۵ درصد آن به زبان انگلیسی و بقیه به زبان فارسی است. تاریخ این اسناد به طور متوسط از ۱۹۰۸ میلادی آغاز و تا اواخر دهه ۱۹۸۰ میلادی ادامه می‌یابد. بیشتر این اسناد به بازرمانی دهه ۱۹۲۰ تا اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی تعلق دارد و تولید آنها اسنادی است و مهندسی و نزدیک به ۲۰۰ درصد آن‌ها کاتالوگ‌ها، نقشه‌ها، شکل‌ها و نمودارها می‌باشند. این مجموعه به دلیل قدمت و شرایط نامناسب نگهداری، در درجه اول به این روش‌های فنی و سپس به مرمت و دیجیتال‌سازی نیاز دارد. البته اسناد مهم، هم‌اکنون در حال مرمت و دیجیتال‌سازی است و امید می‌رود که تا پایان سال ۱۳۹۷ بخش عمده‌ای از اسناد مهم، مرمت و دیجیتال‌سازی شود. تا برای سرویس‌دهی به پژوهشگران این حوزه آماده شود. به زیر به معرفی برخی از مهم‌ترین اسناد موجود در این گنجینه خواهیم پرداخت.

اسناد اکتشاف و حفاری در مسجد سلیمان (میدان نفتون)

در سال ۱۹۰۱ میلادی و با وساطت «آنتوان کلبلیج خان» تبعه کرجی‌الاصل ایرانی، قراردادی بین دربار ایران و شخصی به نام ویلیام تاکس

داریس در تهران امضا شد. به موجب این قرارداد که منظرالدین شاه آن را امضا کرد، اکتشاف و بهره‌برداری از نفت ایران به مدت ۶۰ سال به داریس واگذار شد.

داریس بافلاصله با مشارکت شرکت انگلیسی نفت برمه، شرکت نفت انگلیس و ایران را تأسیس کرد که به موجب قرارداد، ۱۶ درصد از منافع حاصل از درآمد شرکت تازه تأسیس به دولت ایران تعلق می‌گرفت. پس از تأسیس شرکت و استقرار امکانات فنی در ایران، مهندسان شرکت در بخش‌های غربی و جنوب غربی ایران شروع به اکتشاف و حفاری کردند. آنها ابتدا در سال ۱۹۰۲ چاه شماره یک را در منطقه چابرخ حفر کردند که نتایج حاصل از آن نامید کننده بود. سال بعد چاه شماره دو حفر کردند که به شناسایی یک میدان نفتی منجر شد. اما میزان آن اقتصادی نبود. داریس در کمال‌الامید، متوجه منطقه مازمان نیز نزدیکی راهبریز شد و پس از آن مدتی، امکانات حفاری را به مسجدسلیمان و منطقه معروف به نفتون منتقل کرد. پس از ۷ سال مطالعات زمین‌شناسی، اکتشاف و حفاری، در نهایت در هفته بیستم از عملیات حفاری و در تاریخ ششم ۲۶ مه ۱۹۰۸ میلادی، متوجه نفتی به لایه‌های بزرگ از نفت برخورد و نفت با فشار زیاد به بیرون فوران کرد و اولین میدان نفتی قابل استحصال خاورمیانه کشف شد.

پس از آن حفاری تا چند هفته ادامه داشت، اما تا قبل از پایان سال

آشنایی با «آرشئولوژی مسجد سلیمان» در مرکز اسناد موزه های نفت گنجینه‌های از اسناد تاریخی نفت

متوقف شد و تا سال ۱۹۱۷ میلادی، همچنان متوقف ماند. علت این توقف ۹ ساله حفاری در مسجدسلیمان را می‌توان به دو عامل مربوط دانست: در وهله نخست، لزوم ساختن پالایشگاه و ایجاد خط لوله و تلمبه‌خانه نفت از مسجدسلیمان به پالایشگاه بود که بهترین نقطه برای آن، در جزیره آبادان قرار داشت.

عملیات ساخت پالایشگاه، خط لوله و تلمبه خانه طی پنج سال به پایان رسید و اولین محموله صامراتی نفت ایران از پالایشگاه آبادان در سال ۱۹۱۳ از مسیر آرژان‌رود و خلیج فارس صادر شد.

دومین عامل نیز، شروع جنگ جهانی اول در اروپا و سرایت کردن آن به ایران بود. مدتی پس از شروع جنگ، ایران محل درگیری نیروهای متخاصم شد و کمادون‌های ارتش آلمان با هندسی برخی عمالیر ایران از جمله قفقاز و تنگشترها به خطوط لوله و تأسیسات شرکت حمله و ضمن قطع خط لوله انتقال نفت از مسجدسلیمان به پالایشگاه آبادان، خسارات هنگفتی را متوجه شرکت و دولت ایران کردند و عملیات استخراج، تولید و انتقال نفت را تا سال ۱۹۱۷ که نیروهای بریتانیایی موفق به برقراری امنیت در آن منطقه شدند، متوقف ساختند. اسناد فنی حفاری در مسجدسلیمان از سال ۱۹۰۸ میلادی به بعد در آرشئولوژی مرکز اسناد صنعت نفت نگهداری می‌شود.

اسناد شرکت نفت عراق

در اواخر قرن ۲۰ در دوره سلطنت محمدعلی قاجار، شرکت نفت ایران و انگلیس در پی توسعه بازرگانی، پروژه عظیم خط آهن پرلین تا جده در دست اجرا داشتند. این خط آهن از عراق عبور می‌کرد که در آن سال‌ها جزو امپراتوری عثمانی بود.

مهندسان آلمانی که در منطقه کرکوک مطالعات زمین‌شناسی انجام می‌دادند، متوجه وجود نفت در این منطقه شدند. این خبر به سلطان عثمانی رسید و او «کابولت گلبنگیان» دلال ارمنی را امور بررسی موضوع کرد. گلبنگیان موفق شد شرکتی به نام «شرکت نفت ترکیه» را تأسیس کند. این شرکت پس از استقلال عراق از امپراتوری عثمانی به «شرکت نفت عراق» تغییر نام داد. در ۵۰ درصد سهام این شرکت، متعلق به شرکت نفت انگلیس و ایران و باقیی به دوویچ بانک آلمان، شرکت شل و شخصی گلبنگیان تعلق داشت. این شرکت در دو منطقه عمده در عراق موفق به

اکتشاف نفت در معادن اقتصادی شد. یکی در شمال عراق در کرکوک و دیگری در شرق این کشور در مناطق چابرخ، نفت‌خانه و نفت شاه که با ایران مشترک است.

خط لوله موصل به حيفا در ساحل مدیترانه (۱۹۳۸ میلادی)
پس از اکتشاف نفت در کرکوک، شرکت نفت انگلیس و ایران و شرکا، یک شبکه لوله از کرکوک به سمت مدیترانه کشیدند که در نوع خود از نظر فنی بی نظیر بود. این شاه لوله با عبور از رودهای عراق و در حله به حدیثه می‌رسید و در حدیثه به دو شعبه تقسیم و یکی از راه شمال وارد خاک سوریه می‌شد.

این خط لوله در ادامه به بندر تریپولی لبنان در ساحل مدیترانه می‌رسید. شعبه دوم از راه جنوب وارد اردن می‌شد و به بندر و پالایشگاه نفت حيفا در قسطنطنیه می‌رفت. این خطوط لوله در ۱۵ ژانویه ۱۹۳۵ میلادی با حضور ملک غاز، پادشاه عراق و سر فرانسس همفریز، سفیر بریتانیا در آن کشور افتتاح شد. مجموعاً ۱۲ ایستگاه تلمبه خانه در این خطوط تعبیه شد. سالانه نزدیک به چهار میلیون تن نفت از کرکوک به اروپا از راه مدیترانه صادر می‌شد. این خطوط لوله بسیار مهم و اهردی بودند و طی جنگ دوم جهانی، مایحتاج جنگی انگلیس و آمریکا را تأمین می‌کردند.

در سال ۱۹۳۸ و با شروع منازعات اعراب و اسرائیل و تأسیس کشور یهودی در ارضی فلسطین، عراق مبادرت یافت از طریق خط لوله جنوبی را برای پشتیبانی دولت یهودی در این منطقه استفاده کند. این خبر به سلطان عثمانی و ژوئلیتیه در منطقه با کمی احراق از لبنان وارد طرطوس سوریه شد. در سال ۱۹۵۲ خط شمالی بازرگاری و این بار به جای طرطوس، به بندر بانباس ختم می‌شد.

اسناد هواشناسی مناطقی که این خطوط لوله از آنها عبور می‌کنند، به اضافه نقشه‌های هواشناسی، بندر آبادان و مناطق شمالی خلیج فارس تا دریای مدیترانه با جزئیات کامل مانند میزان بارندگی، وزش باد، درجه نما و... در زمره اسناد گنجینه مسجدسلیمان قرار دارد که در نوع خود بسیار حائز اهمیت است.

بخش دیگری از اسناد شرکت نفت عراق که در آرشئولوژی مسجد سلیمان نگهداری می‌شود، گزارشات و مکاتبات فنی و اداری شرکت نفت خاقین است که زیر مجموعه شرکت نفت عراق بود.

برگزاری نخستین کارگاه آموزشی ساخت صنایع دستی با دور ریختنی‌های فلزی

نخستین کارگاه آموزشی «ساخت صنایع دستی با دور ریختنی‌های فلزی» ۷ اسفند در موزه کارآموزان صنعت نفت آبادان برگزار شد.

مدیر موزه کارآموزان صنعت نفت آبادان با اشاره به برگزاری این کارگاه و استقبال کنندگان از آن گفت: این مجموعه به عنوان موزه تخصصی آموزش و نخستین موزه بزرگ صنعتی ایران به منظور انجام وظیفه فرهنگی خود در شهر آبادان تلاش دارد، رابطهای میان مردم آموزش و فرهنگ برقرار کند. این‌ها دروس، نخستین طرح برنامه‌ریزی شده برای فعالیت‌های آموزشی در این موزه را برگزار می‌کند تا با آشنایی با هنرهای صنایع دستی در صورت علاقه‌مندی به یادگیری، آن هنر را ادامه دهند.

به گفته مدیر موزه کارآموزان صنعت نفت آبادان، «فلزکاری»، پایه‌ای‌ترین آموزش مدرسه فنی و حرفه‌ای کارآموزان صنعت نفت در زمان حیات بوده است، در همین دلیل نخستین کارگاه آموزشی که در این موزه در نظر گرفته شد، عنوان «ساخت صنایع دستی با دور ریختنی‌های فلزی» را به خود اختصاص داد.

وی با اشاره به مخاطرات زسمت‌محیطی و ضررهای هفتگت اقتصادی دورریزهای فلزی گفت: در صنعت شهری چون آبادان، فزونی فلز یکی از آفت‌های عصری است که مردم با آن سروکار دارند، به همین دلیل در این کارگاه سعی شد با بهره‌مندی از حضور هنرمندانی چون حمید عسکریان و استاد ناصری، کاربردهای مختلف دورریزهای فلزی به عنوان یک شیء ارزشمند آموزش داده شود.

زاهددهوش گفت: شرکت‌کنندگان در این کارگاه با آموختن قدرت تقسیم خود آموزش دیدند تا شکل و پیکره بازیابی به یک دورریز فلزی دمیده و به چشم دیگری به آن نگاه کنند.

اهدای یادگارهای مدرسی «آرژینون اسکول» به موزدفنت

غضای این اقدام مفید شرکت داشته باشم. زمانی خانی با اشاره به سابقه ۸۵ ساله آموزشگاه حرفه ای آبادان در امر آموزش در صنعت نفت افزود: این آموزشگاه به پیشبرده اهداف فنی و عملیاتی صنعت نفت کمک زیادی کرد و ارزشی بودن آموزش‌های آن وقتی آشکار می‌شود که می‌بینیم بسیاری از نیروهای کلیدی واحدهای صنعت نفت و تأسیسات نفتی، از کارآموزان آموزشگاه حرفه ای آبادان بودند. به گفته او، آموزشگاه حرفه‌ای آبادان که در سال‌های اولیه فعالیت تربیت‌کننده اسکول (Training School) و پس از چند سال آرتیزن اسکول (Artisan School) نامیده می‌شد، هر سال ۵۰ تا ۱۲۰ دانشجو را پذیرفت. تعدادی عکس قدیمی از دوران خدمت و کارآموزان و مدرسان آموزشگاه فنی و حرفه ای آبادان و نسخه‌های قدیمی از تزیینات مشعل و زندگانی او در جملات ارائه شده از سوی این پیشگوت نفتی به موزه‌های نفت است.

کریم زمانی خانی، مدرس پیشگوت که از سال ۴۰ تا ۷۵ در بخش‌های مختلف صنعت نفت، از جمله بخش‌های آموزشی به تدریس زبان فنی و ترجمه اشتغال داشت، یادگارهای خود را به موزه نفت اهدا کرد. زمانی خانی که مدرس در شرکت ملی نفت با آموزشگاه کارآموزان آبادان (آرتیزن اسکول) در سال ۴۰ خورشیدی آغاز کرد، با مراجعه به دفتر موزه‌های نفت، اسناد و خاطراتی را از دوران کار خود در اختیار دست درکاران این موزه قرار داد.

این مدرس و مترجم سابقه نفت، با ابراز خوشحالی از گشایش موزه آموزشگاه حرفه ای آبادان (موزه کارآموزان) گفت: افتخار دارم که در اوایل دهه ۵۰ به مدت چهار سال جزو یکی از معلمان آموزشگاه بودم و برخورد لازم می‌ماند با ارائه اطلاعات، خاطرات و اسنادی که دارم، در پیشبرد و